

150 JAAR CIRCUS IN 's-HERTOGENBOSCH

BOSSCHENAREN IN EN ROND HET PAARDENSPEL

DEEL 3

INHOUDSOPGAVE

DE BONISEUR	3
EEN CIRCUSWANDELING DOOR 's-HERTOGENBOSCH.....	6
CIRCUS BRIANTELLI.....	7
Broers Fé en Ruud van Meerwijk	
CIRCUS FRANS MIKKENIE	12
Piet Kersten en Hans van Andel	
CIRCUS SALTARINO	17
Ben Boumans en Jo van Doveren	
CIRCUS STRASSBURGER.....	23
Frans Slager en vele anderen	
CIRCUS KAVALJOS	30
Martin Vugts	
TABLEAU DE LA TROUPE	36

De vier witoni's

Circus Briantelli, seizoen 1945

DE BONISEUR

Volgens verklarend woordenboek:

een persoon die, voor een kermistent, het publiek nodigt binnen te gaan

Ik geef mijn mening graag voor een betere, maar na al die jaren dat ik op vele kermissen het vari  t   bezocht heb, zeg ik in alle eerlijkheid "nooit geen betere boniseur ontmoet te hebben als Mullens van het *Grande Th  atre Vari  t  *".

Op de Bossche kermis was jarenlang zijn vaste stek het Kardinaal van Rossumplein pal tegenover het monumentale pand van Dr. Sekhuis. Veel tijd heb ik op deze plaats doorgebracht (gezetten op de raamdorpels van het genoemde huis) om te kijken, te luisteren en te genieten van de dolle fratsen van de clowns, de muzikanten, maar bovenal van de sprankelende woordenkeus van directeur Mullens.

En ik was daar niet alleen. Tijdens de parade v  r de tent was het betreffende weggedeelte dikwijls z   vol met toehoorders, dat er geen doorkomen aan was. Mullens wist de aanwezige kermisbezoekers zo te boeien en nieuwsgierig te maken, dat velen zijn uitnodiging om het *Etablissement* te betreden niet konden weerstaan. Zijn succesformule was erop gebaseerd de mensen te overtuigen, dat men in zijn tent het puikje van de internationale artiestenwereld te zien kreeg.

Maar ook in de tent kon hij zich danig roeren.

Wie van de toenmalig bezoekers herinnert zich niet het "schotteltje"; door hem persoonlijk aangekondigd en aanbevolen dat, nog voor er ook maar   n act was vertoond, rondging ten bate van de aanwezige artiesten. Dat gebeurde omdat geen enkele maatschappij deze mensen bij het doen van hun *adembenemende en levensgevaarlijke toeren* wilde verzekeren. En hij wist de massa zo te overtuigen dat menige kermiscent in het befaamde bakje terecht kwam.

Nog bonter maakte hij het zo half in de kermisweek, als het bezoekersaantal dreigde terug te lopen, door koudweg te verklaren dat een volledig nieuwe groep artiesten uit Londen, Parijs en Bussel gearriveerd was om hier in Den Bosch enige voorstellingen te geven. En wij, als bezoekers van de Bossche kermis, mochten de boniseur Mullens dankbaar zijn dat we zo'n buitenkans kregen. Hij deed zijn aankondigingen hieromtrent zonder blikken of blozen. Immers keek je goed, het waren dezelfde artiesten als aan het begin van de kermisweek.

Om de toehoorders z   ver te krijgen moest hij zijn beroep toch wel erg goed beheersen of moeten we hier spreken van *kunst*.

Met een variant daarop; het zijn de circusvrienden die mij zover hebben kunnen krijgen om toch nog een derde deeltje te schrijven over 150 jaar circus in 's-Hertogenbosch. Ze hebben me kunnen overtuigen van hun argumenten en ook dat is een kunst.

Met bonisseur Mullens mag ik zeggen:

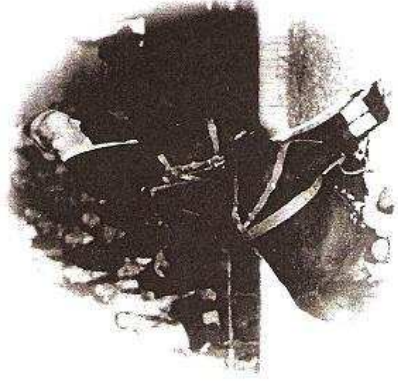
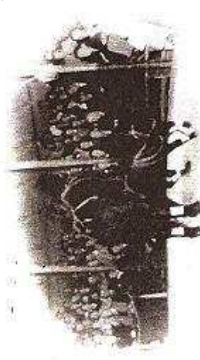
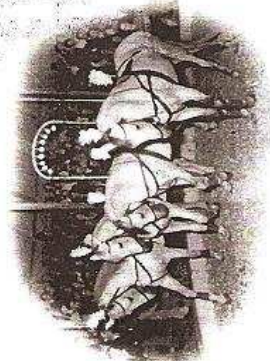
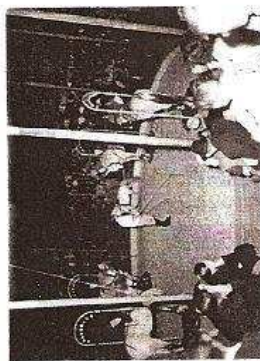
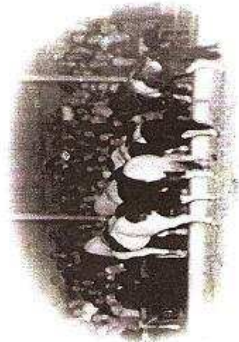
Hooggeëerd Publiek.....nog een klein stukje muziek.....

onze artiesten gaan naar binnen.....voorziet u van plaatskaarten.....

over enige ogenblikken is het aanvang van onze voorstelling.

ENTREE -- ENTREE

De edele paarden van het Circus Briantelli, seizoen 1948

EEN CIRCUSWANDELING DOOR 's-HERTOGENBOSCH

Onze stad kent vele mogelijkheden van stadswandelingen, hun naam ontlene ze meestal aan de betreffende bezienswaardigheden op zo'n route. De route welke ik vroeger met mijn opa liep ('t was eigenlijk meer een klein ommetje) begon en eindigde altijd op de Havensingel, bij het daar gevestigde aannemersbedrijf van opa.

Onze wandeling verliep niet altijd volgens hetzelfde stramien; een straat eerder afslaan; over een van de bruggen over de rivier de Dommel; een stukje Koningsweg; behoorde tot de mogelijkheden. Een naam voor deze regelmatig terugkerende wandelingen hadden we toen niet. Nu zouden we het wel weten: "*Circuswandeling*".

We passeerden immers huizen waar Bossche families woonden welke later hun aandeel in meer of mindere mate zouden leveren aan de geschiedenis van "150 jaar circus in 's-Hertogenbosch".

Zo kwamen we langs de opslagplaatsen van Kerstens-Kolen op de hoek van de Halve-maanstraat-Havensingel. De naam Kersten komen we later tegen in de geschiedenis van het circus Frans Mikkenie.

Dikwijls kwamen we ook in de buurt van het woonhuis van Jo van Doveren, de journalist. Van zijn hand verschenen tal van circusboeken en verhalen.

Gingen we via de "Knuppeltjesbrug" dan kwamen we dicht in de buurt van de stallen van De Gruyter, waar ooit Otto Schumann, de bekende Hooge Schoolrijder, de scepter zwaaide.

Terug op huis aan, via de Stationsbrug, passeerden we de achterzijde van de Distilleerderij van Pompe en Gebroeders Mann. Een beeldbepalend gebouw op dit gedeelte van de Sint Janssingel, maar ook evenzeer aan de voorzijde in de Lepelstraat. Hier woonde de familie van Meerwijk met hun zoons Fé en Ruud, welke later de eigenaren zouden worden van het Bossche circus **BRIANTELLI**.

CIRCUS BRIANTELLI

Beide broers hadden al op zeer jonge leeftijd niet alleen veel liefhebberij in circus in het algemeen en paarden in het bijzonder, maar hadden ook fanatiek de paardensport beoefend. Dit laatste was eigenlijk meer toevalligheid dan uitgestippeld. In de crisisjaren verkeerde een circus, dat in 's-Hertogenbosch zijn winterkwartier had, in financiële moeilijkheden. De moeder van de broers van Meerwijk heeft toen dit circus met financiële steun de winter doorgehouden. Als een zekere compensatie gingen Ruud en Fé tijdens deze winterperiode bij dit circus in de leer voor het voltige-rijden.

Het begin van een circusdroom.

Ongewild wordt de band met circus in de bezettingsjaren steviger aangehaald. Om de verplichte tewerkstelling in Duitsland te ontlopen nemen de broers een baan aan als tentbouwer bij een Nederlands circus. Het is in deze periode dat het idee, om ná de oorlog met een eigen circus te beginnen, steeds vastere vormen aanneemt. Hoewel deze jaren een harde leerschool zijn (ze moesten alles aanpakken in dit circus) hebben ze er nooit spijt van gehad. De opgedane ervaringen zouden in hun latere circusleven goed van pas komen. In de genoemde fase van plannen en berekeningen maken krijgen ze veel steun van Martin Vugts, welke later ook mede-directeur wordt van het circus Briantelli. Martin Vugts was altijd werkzaam geweest bij het vatenconcern "Van Leer", wiens eigenaar als hobby een circus had en hiermee ook uitvoeringen gaf. De ervaringen die hij in dit circus opgedaan had met betrekking tot de organisatie kwamen bij het opstarten van het circus Briantelli bijzonder goed van pas en men heeft er dan ook veel profijt van gehad.

In 1945 is het dan zover.

In de oude opslagloodsen van "Appel - Hout en Kolen" (nabij de Kippenmarkt) bevinden zich de restanten van een voormalig circus. Eigenhandig gaan de directeuren met hulp van anderen aan het werk om van de daar aanwezige berg planken, balken, zeilen etc. een kiosk te maken, welke onderdak zou moeten bieden aan hun eigen circus. Op 16 juni 1945 is dan de feestelijke première te Vlijmen.

Op 1 augustus van datzelfde jaar is de feestelijke openingsvoorstelling in hun eigen stad 's-Hertogenbosch. Een jongensdroom is werkelijkheid geworden.

De opzet is echter nog zeer bescheiden (men heeft bijvoorbeeld nog geen eigen paarden), maar het begin is er. Om dit gemis aan eigen paarden op te vangen roept men de hulp in van Henri van der Zijden, met zijn Vrijheids- en Hooge Schoolpaarden-dressuur. Ook de artiesten (bescheiden in aantal) waren voor het merendeel Bosschenaren.

Zo herinner ik mij ondermeer nog de Witoni's, jongemannen welke bij ons in de buurt woonden. Zij brachten hun oefeningen die zij geleerd hadden bij de gymnastiek- en turnvereniging O.S.S.-V.O.L.O. in de circuspiste in praktijk.

Daarnaast waren ook nog andere Bosschenaren actief in dit circus.

Zonder de overige artiesten of medewerkers ook maar iets te kort te doen, richten we onze schijnwerpers nog graag even op de Witoni's:

In het seizoen 1945 traden zij op onder de naam "4 Witoni's".

De samenstelling was als volgt:

- W. Hoos
- Tonny Konings
- W. v.d. Ven
- Jo Schoonen

In het seizoen 1946 traden zij in een andere samenstelling op onder de naam "3 Witoni's".

- Kees Schoor
- Tonny Konings
- W. v.d. Ven

In het seizoen 1947 is het alleen W. v.d. Ven, welke nog overgebleven is van de oorspronkelijke groep. Hij studeert een geheel nieuw nummer in en brengt het onder de naam "Trapini".

Circus zonder de jongens van de piste kan niet.

Als requisiteurs in dit circus waren ondermeer de volgende Bosschenaren werkzaam:

- Toontje Huynen
- Jan Gerrits
- V.d. Putten

Onder de medewerkers ook de volgende (Bossche) muzikanten:

- Theodorus van Boxtel
- Leonard Janssen
- Henk Gloudemans

Eén van onze vroegere klasgenoten van de lagere school was ook in dienst van circus Briantelli als "*Placeur*". Eigenlijk keken we met een zeker ontzag naar hem als hij de bezoekers naar hun plaatsen bracht. Maar toen op de laatste avond van het bezoek aan 's-Hertogenbosch de tent in de stromende regen afgebroken moest worden, waren we snel tot andere gedachten gekomen.

Op deze première heeft de directie weinig aan ons verdiend, een van de mensen uit ons vriendenclubje had iets met de boekhouding van de Distilleerderij te maken en had de nodige vrij- en reductiekaarten op de kop kunnen tikken.

Als ik mij niet vergis, was het winterkwartier van circus Briantelli in een aantal oude pakhuizen op de Uilenburg gevestigd. Op een bepaald moment verschenen er in de Bossche kranten met regelmaat berichten dat er in de Binnendieze een dier was geconstateerd, waarvan de herkomst niet vaststond. Uiteindelijk, na een aantal vergeefse pogingen van gemeentezijde, was het de dompteur van Briantelli gelukt, dit voorwereldlijk monster te vangen. De directie was niet ongenegen dit dier, dat inmiddels in een speciale kooi opgeborgen was, aan het Bossche publiek ten toon te stellen. In verband met de voorbereidingen voor het nieuwe seizoen, kon dit slechts één dag gebeuren, ik meen op een zaterdag. We wilden dit niet missen en we stelden ons bijtijds op bij de grote pakhuisdeuren. We waren ruimschoots op tijd maar overigens was het toch niet overweldigend druk. Hoewel de tijd van het openen van de deuren van het winterkwartier al lang verstreken was bleven wij geduldig wachten, totdat één van de vaders lachend op zijn fiets voorbij gereden kwam en riep "hebben ze jullie tuk". Toen pas kregen wij in de gaten dat het die dag 1 april was.

Het gebied, dat circus Briantelli bezocht, lag hoofdzakelijk in Brabant, Limburg en Zeeland. In de meeste plaatsen, welke als regel zo'n 15-20 kilometer van elkaar verwijderd lagen, verbleef men gemiddeld 3 á 4 dagen. Tijdens zo'n bezoek waren het vooral de matinee's die het geld in het laatje moesten brengen. Tussen elke plaats waar gespeeld werd, nam men één uitvaldag; hoofdzakelijk vond dit zijn oorzaak in de beperkte vervoersmogelijkheden welke dit circus bezat.

De toeloop van het publiek naar circus Briantelli was zodanig, dat men reeds in het tweede seizoen belangrijke investeringen kon doen en met name noemen we dan de aankoop van eigen paarden.

Ook in de volgende seizoenen bracht circus Briantelli sterke troeven in de piste;

1947 Johny de Kok met zijn zwarte panters

1948 de beroemde clowns Les Bario's

In het jaar 1949 stopte het circus vrij onverwacht.

Om zakelijke redenen moest de directie van het eerder genoemde Distilleerbedrijf hoognodig worden uitgebreid. Mevrouw van Meerwijk deed een beroep op haar zonen. Ze werden als het ware voor de keus gesteld; circus of Distilleerderij; het kiezen tussen het onzekere bestaan van circusdirecteur of de functie van firmant in een Distilleerbedrijf.

De broers kozen voor het laatste en daarmee viel het doek voor het Bossche circus Briantelli.

Misschien mogen we er aan toevoegen dat deze keus door hen toch minder dramatisch ervaren werd vanwege het feit, dat de recette van het laatste circusjaar terug gelopen was en bovendien zouden zij genoodzaakt zijn grote investeringen te doen, zoals ondermeer een nieuw tentzeil. Vier jaar had het circus bestaan.

Tent en materialen werden in delen verkocht. De paarden werden verkocht aan Circus Liboth in België.

Vijfentwintig jaar lang waren de broers van Meerwijk firmanten van de Distilleerderij Pompe en Gebroeders Mann. Toen ging het bedrijf over in handen van het Coebergh-concern. Na een aantal jaren ging vervolgens dit concern over in handen van Heineken.

Maar ook na deze tijd bleven ze nog nauw betrokken bij het circusgebeuren, onder andere doordat zij vele paarden dresseerden voor andere circussen.

We noemen hier: Circus Renz, Apollo, Piste, Scala, Arena.

CIRCUS FRANS MIKKENIE

Frans Mikkenie, een Maastrichtenaar, was als impresario in de showbusiness terecht gekomen. Vlak vóór, tijdens en kort ná de Tweede Wereldoorlog vormde hij een zakelijke combinatie met de directie van circus Strassburger. Na W.O. II dreef Frans Mikkenie een eigen circus, waarmee hij niet alleen Nederland bezocht, maar ook Spanje, Italië, Frankrijk en België. Het was een unieke constructie deze circustent, welke vervaardigd was door L.C. Ribbens uit Bergen op Zoom. Wanneer de kiosk stond dan was hij in doorsnede 42 meter en de hoogte bedroeg 14 meter.

De facade van dit circus was door de kunstenaar Weijts uit Bergen op Zoom met circustaferelen beschilderd. Voor de constructie waren in totaal 7 kilometer aluminium buizen gebruikt, terwijl de oppervlakte van het tentzeil niet minder dan 3000 m² bedroeg. Voor het vervoer van de totale tentconstructie waren zware zeswielige Mack-vrachtauto's nodig waarvoor speciale aanhangwagens waren besteld. Hoewel het een bijzonder mooie constructie was (men had van alle plaatsen een vrijwel ongehinderde kijk op de piste) was de opbouw en het afbreken zeer tijdrovend.

Het circus Frans Mikkenie bracht, hoewel het geen eigen dieren bezat, goede programma's. De onderneming heeft bestaan van mei 1948 tot het einde van de jaren 1954, toen na een maandenlang ziekbed directeur Frans Mikkenie op 51-jarige leeftijd te Amsterdam overleed.

Binnen deze circusonderneming komen we de namen tegen van de Bosschenaren Piet Kersten, Hans van Andel en Ben Boumans.

Onderstaand geven we het circusverhaal van dhr. Piet Kersten weer, zoals hij dat vertelde aan de journalist Paul Kriele.

"In mijn jonge jaren had ik enkele relaties opgebouwd in het circus, onder andere met de journalist Jo van Doveren. Ongewild kreeg ik de kans om opnieuw in contact te komen met het circus. Bij het aflopen van de oorlog ontmoette ik Maup Elias van de Stationsweg, welke teruggekeerd was uit Engeland, waar hij tijdens de oorlogsjaren naar uitgeweken was. Met ons drieën (Jo van Doveren, Maup Elias en Piet Kersten) voerden we gesprekken waarbij de naam Strassburger regelmatig het onderwerp was. We wisten dat hij ondergedoken zat in het slachthuis te Rotterdam met zijn levende have bestaande uit ondermeer zijn Friesche hengsten en nog wat tijgers.

We wilden weten hoe hij het maakte.

Toen de mogelijkheden na de capitulatie dit toelieten, verzonnen we een plan om naar Rotterdam toe te gaan. Achteraf realiseerden we ons pas dat het ons duur zou hebben komen te staan als het plan mislukt was.

Mijn broer (Jan Kersten) was in een bepaalde hoge functie ingedeeld bij het Militair Gezag. In onze kolenzaak was werkzaam als commissaris dhr. Van der Lugt, die overigens tevens grootmajoor was bij het Militair Gezag. Tegen een bepaalde geldelijke vergoeding leenden we de auto van de schrijver Maup Elias, waarop nog het wapen prijkte van de British Headquarters.

Om vrije doortocht te krijgen naar Rotterdam

verwisselden we onze burgerkleden voor militaire uniformen. Jo van Doveren trok het militaire pak aan van Van der Lugt en ikzelf kreeg een pak van een luchtmachtofficier waar mijn broer voor gezorgd had. Zo gingen we op weg naar Rotterdam, we hadden veel geluk want we werden niet aangehouden en in Rotterdam aangekomen vonden we de Strassburgers.

Het was een totaal haveloos en verwaarloosd circus geworden; tijgers en paarden uitgehongerd en een directie die het niet meer zag zitten. Ondanks zijn leeftijd (goed veertig) was Karel Strassburger zo aangeslagen dat hij voor zijn bedrijf geen toekomst meer zag. Wij (net de dertig gepasseerd) waren juist de keerzijde, we wilden juist wél een circus beginnen maar we bezaten geen dieren.

Na lang en veel praten kamen we met Strassburger overeen, dat hij voor de dieren zou zorgen om een goed programma samen te stellen. We vroegen juist hém omdat hij een goede relatie had met het Zwitserse circus Knie, dat ongeschonden de oorlog was doorgekomen. Jo van Doveren en ik zouden voor de nodige mankracht zorgen voor dit circus en bovendien zouden wij de standplaatsen regelen. Binnen de kortste keren hadden we 22 plaatsen geregeld voor een gastspel, maar we zijn door de regelmatige verlengingen maar in 4 steden geweest, te weten Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Leiden.

We hadden zo'n succes (en ik had het zo naar mijn zin) dat ik er in het geheel geen behoefte aan had om terug te gaan naar het bedrijf in 's-Hertogenbosch. Het lukte me om hier een oplossing voor te vinden door een plaatsvervanger te verwerven voor de kolenzaak. Het eerste speelseizoen sloten we af met een zeer positief resultaat. Het succes, dat ik boekte als circusdirecteur, was aan Frans Mikkenie niet ontgaan, temeer niet omdat ik eigenlijk zijn eigen plannen om met een circus te beginnen aardig doorkruist had. Nou had Mikkenie wél het geld om een circus te beginnen (vijf geldschietters hadden zes ton op tafel gelegd) maar hij was eigenlijk op zoek naar een zakelijk directeur, omdat juist dit niet zijn sterkste zijde was. Hij had hiervoor mij op het oog.

Ik wou het wel doen, maar stelde vooraf wel een aantal eisen. Eén van die eisen was dat ik zelf de hoofdkassier mocht kiezen, een functie welke in de circuswereld tot de top behoort. Ik wou gewoon de zekerheid hebben dat het financiële gedeelte perfect geregeld was. Men ging ermee accoord en Hans van Andel werd de hoofdkassier. Overigens, Mikkenie was een goeie vent, maar hij liet het geld te veel rollen. In zijn visie moest alles zo groots mogelijk opgezet worden. Ikzelf was het tegenovergestelde van hem, liefst alles zo voorzichtig mogelijk aanpakken, je schulden aflossen en aan je verplichtingen voldoen.

Voor de samenstelling van het programma zijn we in zee gegaan met de familie Knie, welke voor ons een goed, ja zelfs een bijzonder sterk, programma samenstelde. Ik meen dat het in 1946 was, dat we voor een gastspel naar Rome zouden gaan. We hadden een contract van één maand, we hebben er drie maanden gespeeld.

Eigenlijk was het gewoon belachelijk dat we zo'n succes hadden met dit circus. Tot 1950 zijn we op toernee gegaan en hebben ondermeer ook nog Spanje en Frankrijk bezocht.

Uiteindelijk is het toch triest afgelopen met dit circus.

Eerlijk gezegd heb ik het aan zien komen, maar ik wilde zelf deze terugval niet meemaken. Ik besloot me terug te trekken. De eerste man aan wie ik het vertelde was Karel Strassburger.

"Dat kan niet", zei hij.

"Toch is het zo", overtuigde ik hem.

"Dan bent u geen echte circusman", was het weerwoord van Strassburger.

"Dat ben ik ook niet", was mijn weerwoord, "ik ben een echte zakenman".

Het was een plezierige en een geweldige tijd geweest.

Elke voorstelling (4000 zitplaatsen) was uitverkocht. Dag in, dag uit een volle bak. Het waren prachtige jaren geweest, alleen het wonen op een hotelkamer in deze 5 circusjaren, daar wen je nooit aan.

Een tweede naam, al genoemd in het bovenstaande verslag, is die van de hoofdkassier van circus Frans Mikkenie

HANS VAN ANDEL

Mijn circusleerschool lag bij Strassburger, mijn eigenlijke taak daar was weliswaar boekhouder, maar dikwijls fungeerde ik als een manusje van alles.

Later heb ik veel plezier gehad van deze opgedane ervaringen toen ik ging werken bij circus Mikkenie. Eerst als hulpkassier, later als hoofdkassier.

Maar in een circus heb je nooit één baan, je moet gewoon van alle markten thuis zijn, steeds improviseren, overal en alles aanpakken. Als de voorstellingen van een bepaald gastspel afgelopen waren, dan eerst de kassawagen inpakken door alle ijzeren buizen van de toegangshekken in te ruimen en de wagen rijklaar te maken. Als je dat gedaan had was er altijd wel iets op het circusterrein waarbij je kon assisteren. Iedereen hielp mee, niemand zei "dat of dat is alleen maar mijn taak", dat kan niet in de circuswereld.

Zo hadden wij een verpleegster in dienst, die elke dag spreekuur hield van 08.00 tot 10.00 uur. De circuslui konden daar terecht voor kwaaltjes en kleine wondjes, maar elke middag hielp ze met de boekhouding. We hadden ook een of ander dame als huishoudelijke kracht in dienst, ze deed zowel strijken, reparatie aan allerlei soorten kleding, overhemden wassen, enz.

Ik had het geluk dat ik Italiaans en Frans kon, daardoor kon ik mij op buitenlandse toernees goed redden, bovendien wordt je, doordat je hun taal spreekt, eerder geaccepteerd.

Onze restaurateur zorgde ook voor het eten voor al onze circusmensen. Elke dag maakte hij 250 porties klaar, maar op de dag van opbouw en afbreken was hij ook mee aan het sjouwen op het circusveld.

Er komt heel wat kijken om een circus financieel draaiende te houden. Tijdens het toernee van Mikkenie door Italië beliep het in die tijd al zo'n 4000 gulden per dag. Een kapitaal bedrag.

Maar het was voor ons circus (en vele andere) gelukkig een glorie tijd voor wat betreft de

opkomst van het publiek. Een land als Italië kent geen voorverkoop. We moesten in korte tijd alle plaatsen (4000 per voorstelling) verkopen. Soms leek het een ware volksoploop aan de kassawagen. Elke dag hadden we twee voorstelling welke totaal uitverkocht waren. De toeloop naar de menagerie was zo overweldigend dat de ontvangsten aan deze kassa even groot waren als het totaal aan entrees van één voorstelling.

Per dag was de totale opbrengst zo'n 10.000 gulden. Elke avond bracht ik persoonlijk dat geld naar de bank. Ik was dan wel vergezeld van een ander personeelslid van het circus. Deze zat achter in de auto op de bank met een revolver onder zijn colbert.

We hebben heel wat afgereisd met ons circus. De meeste toernees duurden van april tot oktober.

In mijn periode hebben we in Nederland alleen opgetreden in 's-Hertogenbosch, Rotterdam en Amsterdam, maar in ons reisschema bezochten we regelmatig landen als België, Frankrijk en Italië.

Italië blijft toch een bijzonder land. Zo bleken de gegevens welke wij van de betreffende instanties ontvangen hadden, omtrent de hoogte van diverse tunnels en obstakels achteraf niet te kloppen. Onze circuswagens gingen niet door deze tunnels en wat zij meer. Er werden opnieuw allerlei voorwaarden aan ons gesteld; de wielen, veren, etc. moesten eraf. Het was een heidens karwei, uitendelijk was het slot van het liedje dat we te laat in Rome aankwamen om de zaak op tijd op te bouwen en de voorstellingen op het aangekondigde tijdstip te laten beginnen. Tot overmaat van ramp was er een communicatie-stoornis geweest met onze reclame-karavaan. Rome hing vol met onze circusaffiches waarop de datum van de première van ons circus vermeld stond, maar het circus was nog niet eens gearriveerd in de stad. Misschien was het achteraf wel de beste reclamestunt, want drie maanden lang (met elke dag twee uitverkochte voorstellingen) hebben we beneden bij het plein van St. Jan van Lateranen gestaan.

Ondanks de geweldige circus-successen ben ik zelf nooit gek geweest op Italië, mijn liefde lag bij Frankrijk. Direct na het seizoen trok ik naar de Dordogne en de Loire.

Nou is het niet zo, dat er vervelende dingen gebeurd zijn tijdens ons toernee. Als Nederlander was ik echter niet gewend geld neer te tellen om gunsten te verkrijgen of voor bepaalde dingen, waar je eigenlijk zondermeer recht op had, of voor bepaalde toestemmingen van de overheid (wat eigenlijk bij wet geregeld was), of wat dan ook.

Ook afdingen was aan de orde van de dag. Men begon met volpensions voor 2500 lire, maar na handgeklap kon het voor 1500 lire.

Piet Kersten hield niet van afdingen, als we samen ergens naar toe gingen voor zakelijke onderwerpen moest ik buiten wachten tot de koop gesloten was. Maar als ik het afhandelde had ik er wel een aardige cent van afgedongen.

De 3 Witoni's

Circus Briantelli, seizoen 1946

CIRCUS SALTARINO

De naam Saltarino is eigenlijk ontleend aan het pseudoniem "Signor Saltarino", waarmee de bekende schrijver Herman Waldemar Otto zijn produkten placht te ondertekenen. Deze romans en artikelen, welke als onderwerp steeds het circus hadden, verschenen aan het einde van de 19e eeuw op de markt. De man, die deze naam gebruikte voor zijn circus was "Alfred Fossil". Door zijn manier van optreden, zijn gezag en bovenal zijn kennis van zaken werd hij benoemd tot president van de internationale artiestenloge te Berlijn. Hij deed dit werk, totdat de nazi's hem dit onmogelijk maakten.

Niet onvermeld mogen we laten dat deze Fossil ook de naaste medewerker was van Hans Stosch Sarrasani op diens laatste reis naar Amerika in 1934.

In de oude R.A.I. te Amsterdam organiseerde hij optredens van circusnummers onder de titel "Circus Festival". Uit deze gastspelen is eigenlijk het circus Saltarino ontstaan. Onder directie van Alfred Fossil werden de volgende vakmensen aangetrokken.

Paardendressuur	Henri van der Zijden H.J. Lijsen
Zakelijke leiding	Ben Boumans
Reclame	Fons van Beijnen
Pers	Jo van Doveren

Men startte met de kiosk van "Van Teutenberg", welke later vervangen werd door de grotere van Rausch.

Dit circus Saltarino heeft gereisd in de periode 1941-1943 waarna men om principiële redenen stopte, om vervolgens in de periode 1945-1946 opnieuw op reis te gaan.

Bij het bovengenoemde circus Saltarino (maar we komen deze namen ook elders tegen) treffen we aan de Bosschenaren Boumans en Van Doveren.

We beginnen met de eerstgenoemde

BEN BOUMANS

Zijn verhaal begint in 1932, midden in de crisisjaren. Hij is dan net geslaagd voor zijn eindexamen aan de Rijks H.B.S. in onze stad.

Hij probeert (zoals zovelen in die jaren) een baan te vinden in het bedrijfsleven. Maar keer op

keer lopen deze pogingen op niets uit. Uiteindelijk heeft hij dan toch succes, als

hij wordt aangenomen bij het Casino aan de Parade te 's-Hertogenbosch. Weliswaar is het slechts een seizoenbaan voor de wintermaanden, wat hem een betaling oplevert van fl.70,- per maand. Toch is hij er zeer blij mee, want in die malaise-tijd gold immers "alles is beter dan niets".

Door zijn functie (verband houdende met de bovengenoemde aanstelling) komt hij in contact met Frans Mikkenie, welke als impresario ensembles en artiesten vertegenwoordigt die ook regelmatig in het Bossche Casino optreden.

Toen Mikkenie in 1936 het Duitse circus Strassburger naar Nederland haalde, zocht hij iemand die zijn belangen in dit circus kon behartigen. In het betreffende contract was namelijk bepaald, dat genoemde impresario een zeker percentage van de entreegelden zou ontvangen voor zijn gedane bemoeienissen. Hij had er daarom veel belang bij, dat er iemand in het circus was die voor hem controle uitoefende op de ontvangsten. Ben Boumans werd voor deze functie door hem gestrikt tegen een wel zeer vorstelijk salaris van fl. 140,- per maand.

In het circus zélf was men minder gelukkig met de persoon van Ben Boumans die men beschouwde als een pottenkijker. Boumans voelde het aan alsof iedereen hem vijandig gezind was, iets dat wellicht voort kwam uit het feit dat circus volkomen vreemd voor hem was.

Reeds na één dag liet hij het circus voor gezien, pakte zijn koffers en wilde op het station de trein naar Den Bosch nemen. Het toeval wilde dat hij, op weg daarheen, Mikkenie tegen het lijf liep die zijn verhaal aanhoorde.

De impresario bezwoer hem terug te gaan naar het circus en het nog 14 dagen te proberen; in die tussentijd zou hij een plaatsvervanger trachten te vinden.

Die plaatsvervanger is er nooit gekomen !

Ben Boumans is het circusleven trouw gebleven in al zijn facetten.

Strassburger was niet alleen het eerste maar ook een van de vele circussen waar hij gewerkt heeft.

In de oorlogsjaren 1941-1943 alsmede na de bevrijding had hij de zakelijke leiding over het circus Saltarino samen met Jo van Doveren. In sommige persberichten wordt melding gemaakt van het feit dat beide genoemde personen (veel) geld gestoken hebben in deze circusonderneming. Geld dat zij verkregen hadden in verband met hun aandeel in de vlucht van circus Kavaljos.

Het eerste neem ik graag aan, dat zij financieel betrokken zijn geweest bij dit circus. Van het tweede, dat zij ook betrokken waren bij de vlucht, daar hebben wij althans geen enkele bevestiging van kunnen vinden.

In de genoemde Saltarino-periode ontmoet hij ook zijn latere vrouw.

In 1946 stapte hij over naar Frans Mikkenie, toen deze voormalige impresario met een eigen circusonderneming startte. In de directie-omschrijving staat hij aangegeven als onder-directeur.

Uit deze periode dateren ook zijn contacten met het Cirque Royal (Koninklijk Circus) te Brussel. Wanneer dan ook de toenmalige directeur van dit circusgebouw zijn ontslag neemt, solliciteert Boumans naar deze functie en met succes.

In 1967 viert hij met het nodige feestvertoon zijn 10-jarig directeursschap.

Dan verliezen we hem enige tijd uit het oog.

In een latere periode blijkt hij eigenaar te zijn van een artiesten-bureau, voornamelijk bedoeld voor de variété-wereld.

De tweede naam die genoemd werd is die van

JO VAN DOVEREN

Het doet soms vreemd aan dat iemands naam steeds verbonden blijft en genoemd wordt naar iets, dat in verhouding tot al het andere wat hij gedaan heeft, als iets simpels en eenvoudigs overkomt. Al die andere, en in wezen veel belangrijkere, feiten worden dan zelden of nooit genoemd of beschreven.

In zekere zin vergaat het zo ook de bekende Bossche schrijver/journalist Jo van Doveren.

Vraag eens een willekeurig iemand naar de titel van een boek, dat van zijn hand is verschenen, en vele malen zal het antwoord gegeven worden met het noemen van de titel; "De bonte droom van het Circus". Dit boek zou de geschiedenis ingaan als het "Boterboek" (J. van Doveren/F. Thomas).

Het was in de 50-er jaren dat het Nederlands Zuivelbureau startte met een campagne om het gebruik van natuurboter te promoten. Men presenteerde het bovengenoemde boek waarvan men de ontbrekende circusfoto's en tekeningen kon verzamelen door het opsturen van de wikkels. Deze wikkels moesten voorzien zijn van het Rijksbotermerk waarin de natuurboter verpakt was. Het uitknippen en verzamelen van deze wikkels was, zo herinner ik mij, maar een vette bedoening. Bovendien, zo er al "goeie botter" in huis kwam was dit toch in zeer bescheiden mate. Het smeren van de boterhammen met deze boter bleef in hoofdzaak beperkt tot de zondagen. Gelukkig kreeg ik hulp bij het verzamelen. Deze werd aangeboden door een lerares Engels van de Rijks Hogere Burgerschool in onze stad. Zij verzamelde (dankzij de medewerking van het lerarencorps) niet alleen in korte tijd de benodigde wikkels voor een compleet boek, maar zelfs in die mate dat ik nu (na bijna 45 jaar) nog exemplaren bezit om er mijn kleinkinderen een plezier mee te doen.

Het vervelende van bovengenoemde hulp bij het verzamelen van de wikkels was, dat zij op het moment dat ik haar klas binnenkwam Engels tegen mij begon te praten. Persoonlijk kende ik geen woord Engels en ik probeerde dan ook zo snel mogelijk weer te vertrekken. Op alle gestelde vragen mompelde ik maar iets van "jes, jes". Ondertussen op mijn horloge wijzende "no time", nam de plaatjes in ontvangst, gaf haar een hand en vertrok met een welgemeend maar slecht Engels "tenk joe".

Nog jaren na dien, toen ze al de leeftijd der zeer sterken bereikt had, informeerde ze nog steeds in langdurige telefoongesprekken naar het wel en wee in de circuswereld. Het was een bijzonder mens.

Maar nu terug naar de hoofdpersoon van dit verhaal Jo van Doveren.

Hij werd geboren te 's-Hertogenbosch op 14 mei 1901.

Zijn vader was hoofdonderwijzer aan de Nutsschool in de Kerkstraat; zijn moeder was een telg uit de befaamde Bossche schildersfamilie Slager. Hun woonhuis was gelegen aan het tegenwoordige Emmaplein, waar de circussen welke Den Bosch aandeden, hun tenten opsloegen.

Nog voor de eerste wagens van het circus gearriveerd waren, was ons Joke (zoals hij toen genoemd werd) ter plekke. Hij zwierf er wat rond, wachtend tot de eerste transportwagen het veld oprolde om dan te proberen de helpende hand te bieden bij de opbouw of boodschappen te doen voor de artiesten. Tenminste als hij met zijn vriendjes vóór die tijd niet weggejaagd werden van het circusterrein.

Toen dit terrein later niet meer beschikbaar was, door de bouw van Teulings-Drukkerijen, werd er door de gemeente een terrein aangewezen langs de Koningsweg.

En of het zo moest zijn, ook de familie Van Doveren verhuisde in die periode naar de Koningsweg. En weer zag hij ze komen en gaan, de lange rij circussen welke onze stad bezochten, zoals de houten tent van Libot of de zeiltenten van Carré, Roberti, Althoff, etc.

Zijn liefde voor het wereldje van kermis en circus was toen al zo groot, dat hij er van droomde ooit nog eens iets te betekenen binnen deze samenleving. Hij was in de periode, dat er circus of kermis was in onze stad, zo intensief bezig met alles wat daarbij kwam kijken, dat hij niet alleen tijd en uur vergat maar ook zijn plichten inzake huiswerk en scholen.

Maar hij had nog meer pijlen op zijn boog, namelijk die welke gingen in de richting van de muze. Geen muziekkorps kon voorbij marcheren of hij liep mee en genoot ervan.

Welke van de twee: Circus of de Muze zouden ooit zijn leven bepalen ?

Vooreerst leek het erop dat de muzikale talenten welke hij ongetwijfeld had aan de winnende hand waren. Zijn vader wilde hem een opleiding geven in de muziekwereld als violist. Eerst kreeg hij les van dhr. Van Roussel welke verbonden was geweest aan het Stedelijk Orkest van 's-Hertogenbosch. Later ging hij gedurende 5 jaar naar Utrecht om daar les te halen bij Gerrit Veerman. Dat deze studie ook zijn vruchten afwierp inzake de belangstelling voor muziek in zijn latere leven spreekt vanzelf.

Met zijn H.B.S.-diploma op zak en zijn muzikale opleiding probeerde hij in diverse strijkjes zowel in binnen- als buitenland zijn kost te verdienen. Zijn overige tijd vulde hij met journalistieke werkzaamheden; hij was inmiddels correspondent van het dagblad De Telegraaf in onze stad.

Zijn journalistieke gave zou er uiteindelijk voor zorgen dat hij plotseling een grote ommezwaai maakte in zijn leven. Wellicht aangewakkerd door zijn rusteloze manier van leven en werken of wellicht toch door dat kleine beetje circusbloed dat hij in zich had, want ooit was een familielid van hem werkzaam geweest in het circus als Hooge Schoolrijdster.

Hij had steeds een grote liefde voor het circus blijven houden en dan vooral voor de circusartiest als mens en kunstenaar.

Zijn kans om zich waar te maken in deze wereld van zand en zaagsel kreeg hij in 1929, toen een der redacteurs van de Rotterdamsche Courant hem erop attent maakte, dat Circus Hagenbeck een pers-chef vroeg. Zijn beslissing zal best goed door hem zijn overwogen, maar voor zijn vrienden leek het of hij met de noorderzon vertrokken was uit

het Bossche leven. Hij was met het circus mee; een onverantwoord avontuur. Later zou het tegendeel echter blijken.

Hij wist zich niet alleen te handhaven in deze circuswereld maar stond in binnen- en buitenland als circuskenner zeer hoog aangeschreven.

Hij was van 1930-1934 pers-chef bij de navolgende circussen; Hagenbeck, Schneider, Sarrasani.

Na deze periode bewoog hij zich weer in de journalistiek en schreef o.a. voor Elseviers-weekblad.

In 1936 nam hij opnieuw zijn functie als pers-chef in bij circus Strassburger. Een periode welke hij zelve onderschrijft met "een prachtige en geweldige circustijd".

Het is vooral in deze jaren dat hij zijn overgebleven tijd benut voor het schrijven van artikelen over circussen in bladen en tijdschriften. Van zijn hand verschijnen er dan ook een drietal boeken over het circus.

Met het verdwijnen van circus Strassburger leek het of ook de circusman pur sang Jo van Doveren uitgeblust was. Maar niets was minder waar. Hij bleef zoeken en vond een nieuwe uitdaging in de theaterbusiness. Zijn eerste opdracht betrof de show van Toon Hermans. Als impressario contracteerde hij grote Franse sterren o.m.

Charles Aznavour - Les Frères Jacques - Nicole Louvier - Cathérine Sauvage - Jacques Brel.

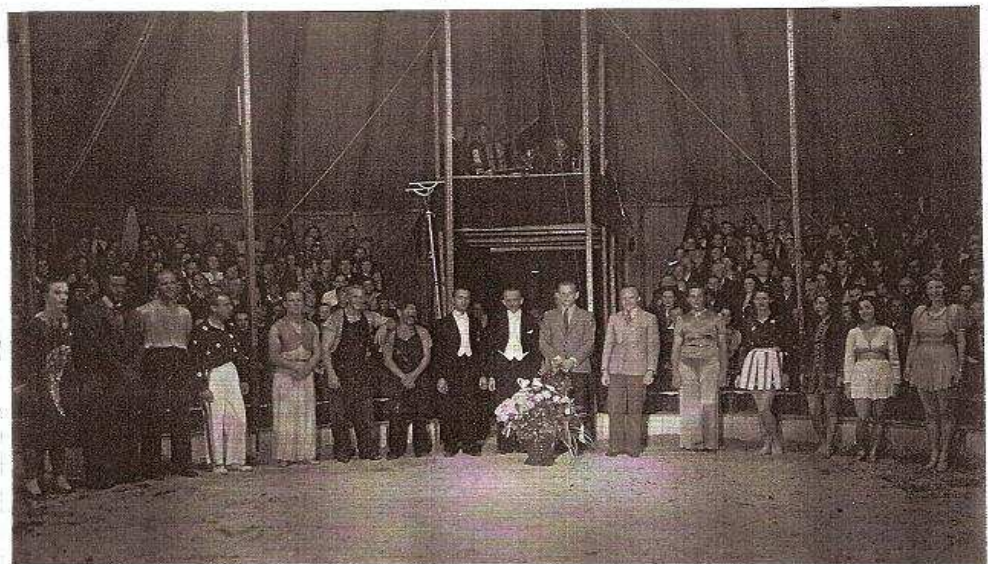
Ook het Nederlands Nationaal Ballet, Kamerorkest en de Opera behoorden tot zijn werkterrein.

Op 7 juni 1968 overleed hij tijdens zijn vakantie op 67-jarige leeftijd te Madrid.

Eén van zijn Bossche jeugd vrienden, Kees Spierings, schreef in de Bossche Courant een "in memoriam" onder de titel:

"Een goede vriend is van ons heengegaan....."

Groepsfoto van de artiesten van Circus Briantelli, seizoen 1947

CIRCUS STRASSBURGER

De Strassburgers stammen oorspronkelijk uit de Elzas en de eerste circusman uit dit zeer oude geslacht was Salomon Strassburger. Hij leidde zelf zijn kinderen op tot rasechte artiesten en deze trokken met hun paardrijders-gezelschap tot in alle hoeken van het vaste land van Europa. De vader van de in ons land zeer bekende Karl Strassburger, Adolf Strassburger, behoorde eveneens tot zo'n paardrijders-gezelschap, dat hun voorstellingen veelal in de openlucht gaf.

Karel volgde de leerschool in het circus van zijn vader, waar hij al op zeer jonge leeftijd onderdelen van het programma voor zijn rekening nam. Oorspronkelijk was dit circus een éénmaster welke echter in 1912 vervangen werd door een grotere tweemaster.

Na de Eerste Wereldoorlog (welke het circus grotendeels in Scandinavië doorbracht) ging Adolf op zakelijke gronden een samenwerking aan met zijn broer Leopold, de vader van Regina en Elly Strassburger.

In 1923 werd dit circus omgebouwd tot een twee-manege om vervolgens in 1927 op reis te gaan met een grote drie-manege tent met een stal van meer dan 120 raspaarden.

Toen het drie-manege circus toch geen succes bleek te zijn, schakelde men weer over naar het een-manege circus.

Toen in 1936 de familie Strassburger wegens joodse afkomst Duitsland moest verlaten, kozen zij Nederland als hun tweede vaderland en vestigde zich in Hilversum.

Karel trad in het huwelijk met zijn nicht Regina. Elly huwde later met de dompteur Harry Belli, welke van 1961-1963 met een eigen circus reisde.

Karel Strassburger overleed tijdens het gastspel in Zweden op 7 mei 1953. Hoewel de dames Regina en Elly Strassburger geprobeerd hebben de zaak draaiende te houden is hun dat helaas niet gelukt. Met het overlijden van Karel was de spil uit het bedrijf verdwenen.

Ook in het circus van Strassburger komen we bekende namen van Bosschenaren tegen welke we elders nog zullen bespreken of al besproken hebben.

FRANS SLAGER

Bij het bezoek van circus Strassburger aan onze stad van 24 t/m 26 september 1940 wordt met enige ophef in de plaatselijke pers melding gemaakt van het feit, dat de circuskapel onder leiding staat van de bekende Bosschenaar Frans Slager.

Nou was er wel een bekende Bosschenaar wiens naam zo luidde, maar hij stamde uit de Bossche schildersfamilie Slager en heeft nooit zijn schildersezal geruild voor een dirigeerstokje. Zouden we het dan moeten zoeken in een reclamestunt van de pers-chef van dit circus; Jo van Doveren. Dat geloven we niet, noch Jo van Doveren noch Strassburger hadden zoiets nodig.

We hebben er nog eens wat persberichten op nageslagen.

In één ervan wordt melding gemaakt van het feit, dat deze kapelmeester Frans Slager nu - na zo'n 40 tot 50 jaar - weer eens door de oude vertrouwde straatjes en straten van zijn

stad kon wandelen. Daaruit zouden we kunnen concluderen, dat hij wellicht reeds op zeer jonge leeftijd zijn geboortestad 's-Hertogenbosch heeft verlaten. In een ander persbericht wordt melding gemaakt, dat deze internationale kapelmeester weliswaar in 's-Hertogenbosch is geboren, maar het grootste gedeelte van zijn leven in Parijs heeft doorgebracht als musicus. Een vingerwijzing zou kunnen zijn de geboorte van een Frans Slager op 27 december 1882 aan de Noordwal in onze stad.

Een ander verhaal is, dat rond de tweede Wereldoorlog in Den Haag een orkestje heeft bestaan dat genoemd was naar zijn leider: Frans Slager.

Mogelijk dat we het toch in die richting moeten zoeken en er bestaat een zekere kans dat deze orkestleider zich met zijn orkest voor een seizoen aan Strassburger verplicht heeft. Dit zou mede verklaarbaar zijn door het feit, dat in het verleden de circusorkesten als regel gerecrueteerd werden uit de tentbouwers welke dikwijls de Tjechische nationaliteit hadden en zich met een aantal streekgenoten voor een heel seizoen verbonden aan zo'n circus. Door de mobilisatie en het uitbreken van de tweede Wereldoorlog moesten deze naar hun land terugkeren. De circusdirecties waren daardoor genoodzaakt in eigen land te zoeken naar tentbouwers en musici. Overigens zijn er in de loop van de jaren heel wat Bosschenaren geweest die een plaats in de orkestbak hebben gehad. Zo noemen we:

JAN VALENTIJN

Eveneens een Bossche kapelmeester, maar dan wel bij circus Saltarino. Hij zou daar enige seizoenen gewerkt hebben.

JAN DOOMERNIK

Heeft gewerkt als trompettist bij het circus Giezen tijdens de oorlog. Ook na deze tijd blies hij nog vrij regelmatig in een gelegheidsorkestje bij hippische evenementen in een manege. Hij woonde in die periode in de Van Heurnstraat.

GIEL PIGMANS

Ik had een afspraak met hem gemaakt in zijn flat; zijn dochter was door hem ook uitgenodigd, zij zou voor de koffie zorgen zodat wij in alle rust over circus en muziek konden praten. Het laatste is toch altijd zijn grote passie geweest, met zijn muziek is hij vitaal gebleven.

Op jonge leeftijd (nauwelijks 10 jaar) kreeg hij zijn eerste muzieklessen voor klarinet. Nu (na 70 jaar) speelt hij een cassettebandje nog vol met stemmingsmuziek. Met enige trots vertelt hij, dat na de aandacht welke de lokale omroep aan deze muziekopname had besteed, binnen een week er meer dan 100 verkocht waren. Hij wil het mij laten horen en

stelt de cassetterecorder in. Enkele ogenblikken luisteren we samen naar de muziek, dan vertelt hij verder. *Ja vroeger, vroeger leerden we eerst alle grondbeginselen van de muziek en pas dan noemden we ons musicus; tegenwoordig ben je al musicus als je amper weet hoe je instrument vast te houden.*

Hij heeft altijd in een orkestje gespeeld, soms een eigen orkestje. Even vlot als zijn vingers ook nu nog over de toetsen glijden, noemt hij nog de plaatsen en de café's waar hij gespeeld heeft. Van Groningen tot Bergen aan Zee, van Utrecht tot Bergen op Zoom.

Maar op een bepaald moment kwam er de klad in dit beroep. Jongelui, een paar jaar of soms zelfs nog korter, lid van een Harmonie-gezelschap, boden zich aan als amateur-ontspanningsorkest tegen een prijs waar wij als beroeps-musici niet tegen op konden. Ze hebben het kapot gemaakt, zoals zovele dingen kapot zijn gemaakt door lieden die dachten, dat kunnen wij ook wel. Gauw wat verdienen en wegwezen.

In wezen is het circus eenzelfde voorbeeld. Of je nou vroeger een groot of een klein circus bezocht, deed er niet toe, je zag alleen maar topartiesten, topmusici, medewerkers van hoog tot laag welke volledig voor hun taak stonden. Wat is er van overgebleven ?

Neem nou toch Van Bever, een kleine tent, maar een programma samengesteld uit topattracties. Ze waren even goed als het veel grotere Strassburger misschien nog wel beter.

Bij Van Bever heb ik in de orkestbak gezeten. Ik zeg het ook nu nog, we hadden een goed orkest, 7 man sterk. Ik bespeelde daar verschillende instrumenten; klarinet, saxofoon. Hoe ik daar terecht gekomen ben ?

In 1943 was ik zonder werk gekomen en kreeg ik een oproep om te gaan werken in Duitsland. Ik voelde daar niet veel voor. Eén van de mogelijkheden om dit te omzeilen was het gaan werken in een circus. Deze kans kwam toen Van Bever met zijn nieuwe seizoen begon. Ik werd aangenomen en hoefde daardoor niet voor verplichte tewerkstelling naar Duitsland. Artiesten, musici en alles wat daarbij hoorde waren daarvan vrijgesteld. Bovendien (het was een bijkomstigheid, maar altijd mooi meegenomen) kregen we extra rantsoenbonnen omdat circusarbeid onder de categorie "zwarte arbeid" viel.

Rond april 1943 begon mijn loopbaan als circus-musicus.

De start van het seizoen was in Eindhoven op een van de terreinen van het Philips-complex. We gaven daar een serie voorstellingen speciaal voor het personeel. We stonden er amper drie dagen toen Engelse vliegtuigen de gebouwen achter ons onder vuur namen, de kogels vlogen ons om de oren. We hebben de voorstelling nog een uur gaande proberen te houden, toen werd er afgefloten. Na overleg werden de voorstellingen beëindigd, de tent afgebroken en wij konden naar huis. Veertien dagen zijn we thuis geweest. Toen kregen we een oproep om ons weer te melden voor het vervolg van de toernee 1943, welke duurde tot ongeveer eind oktober.

Het tweede seizoen heb ik ook volgemaakt bij circus Van Bever. En met plezier. Het enige wat mij tegenstond was de bepaling in mijn contract, dat musici verplicht waren licht sjouwwerk te verrichten bij het opbouwen en afbreken van de tent. Wij zélf lazten het aldus; alleen de orkestbak afbreken, niet meer.

Slapen deden we in alle mogelijke hotelletjes en pensions. Onze voorreiziger, de man die ook voor de reclame zorgde, regelde dit telkens voor ons zodat we daar geen zorg over hadden.

Stonden we met het circus ver van Den Bosch af (toen was ver iets anders als tegenwoordig)

dan kwam ik een bepaalde tijd niet thuis. Dat was vooral in een periode, dat we speelplaatsen van één of twee dagen hadden. Was het een langere tijd dat we ergens stonden, dan lukte het me meestal wel (mits de afstand niet te groot was) door 's-morgens heel vroeg weg te gaan om dan 's-avonds net voor de voorstelling weer op het circusterrein te zijn.

Ook in 1945 ben ik het seizoen bij Van Bever begonnen en was toen zelfs nog orkestleider. We begonnen de toernee in Bergen op Zoom. Met de bevrijding stonden we in Nijmegen, niet eventjes, nee, maar liefst 3 maanden heeft het circus daar gestaan, keer op keer uitverkocht. Toen kwam er een boodschap van thuis, ze hadden me daar nodig. Ik heb mijn instrumenten gepakt en het circus vaarwel gezegd om er nooit meer terug te keren.

Dan is het even stil in de kamer. Een stapeltje oude vergeelde circusfoto's, dat vanaf het begin van ons gesprek onaangeroerd op de tafel heeft gelegen, pakt hij op en laat ze een voor een door zijn vingers glijden. Op vele foto's staat een persoonlijke groet of wens van de artiest. Dan laat hij mij een foto zien van de "Rosetti's" op de draaiende ladder. *Dat waren klasse-acrobaten ! En dat dit nummer van de acrobaten Harry en Zulma met hun act "Plastic". Een zeldzaam mooi nummer, ook doordat de tonen van onze muziek zo mooi bij al hun bewegingen aansloten.*

Dan volgt een momentopname zoals alleen een rasechte artiest dat kan. Met in de ene hand de foto van het acrobaten-duo en de andere de maat aangevende, neuriet hij de wijs welke ontelbare malen in de circustent van Van Bever geklonken moet hebben. Dan blijft het even stil in de kamer, het is als of hij wacht op het applaus voor de acrobaten en het circusorkest.

Dan pakt hij de oude circusfoto's weer op en doet ze in een doosje. De voorstelling is ten einde.

JANUS VAN DER SLUIS

Hij was slagwerker en heeft ook in het orkest van circus Van Bever gewerkt. Ook hij begon in het seizoen 1943. Waarschijnlijk heeft hij maar één seizoen daar gespeeld.

WIM VAN KASTEREN

Wanneer in 1933, op een van de zomerse avonden in juli, de Koninklijke Harmonie bij het repetitielokaal aan de Boschveldweg gereed staat om af te marcheren, is er onder dit korps zeker één muzikant welke met ongeduld op dit signaal staat te wachten.

Voor Wim van Kasteren is het op deze avond voor de eerste maal in zijn leven, dat hij met dit korps uit mag rukken. In die dagen was het een hele eer als je lid was van de Koninklijke Harmonie Goulmy en Baer. Zijn opleiding als trompettist kreeg hij van één

der oudere instructeurs welke dit korps rijk was. Omdat hij bezeten was van de muziek probeerde hij op alle mogelijke manieren zijn kennis daaromtrent uit te breiden. Wanneer het hem lukte over financiële middelen te beschikken, kon hij terecht bij een leraar die hem, á raison van vijf gulden per uur, de fijne kneepjes van het vak bijbracht. Geld, dat hij probeerde te

verdienen door in de kermistijden op diverse dorpen wat bij te schnabbelen. In de oorlogsjaren wordt hij als voormalig Nederlands militair in Duitsland als krijgsgevangene in een kamp geplaatst. Maar ook daar leert en oefent hij met zijn trompet door te spelen in een bandje in het bewuste kamp. Terug in Nederland maakt hij van zijn hobby zijn beroep als trompettist. Ruim 20 jaar houdt hij dit leven vol. Het spelen in circusorkesten, dansorkesten, revue-orkesten, bigbands etc, zowel in Nederland als in het buitenland. Dan stopt hij ermee en kiest een ander beroep. Maar de muziek kan hij niet missen, hij blijft spelen, al is het nu wel zijn hobby geworden in plaats van zijn beroep.

Zijn mooiste muzikale tijd is de periode dat hij bij de verschillende circusorkesten speelde. Jaartallen zeggen hem niet zo veel meer; namen nog wel.

In 1946 en 1947 werkte hij bij Van Bever.

Was een goed orkest en een goed circus. Alleen de bepaling in het arbeidscontract, dat musici ook licht sjouwwerk moesten doen, zat me altijd dwars. Met een collega moest ik zorgen voor het plaatsen en later weer opruimen van de hekken; wat een rotwerk was dat !

Bij Jos Mullens heb ik ook nog één seizoen gespeeld, moet zo rond 1950 zijn geweest.

Bij circus Krone (dat moet in de zestiger jaren zijn geweest) heb ik zelfs twee seizoenen in de orkestbak gezeten.

Dan volgt Tony Boltini; een verhaal apart.

Een week telde daar zeven werkdagen en continu 2 voorstellingen per dag. En dat alles tegen een salaris van 150 gulden per week. Wou je meer verdienen, dat kon. Voor elke klus hadden ze een vast bedrag. Naast mijn taak als musicus had ik me aangemeld als vrachtwagenchauffeur, dat leverde 10 gulden per rit op. In zo'n nacht tussen het afbreken en weer opbouwen van de circustent pendelde ik soms wel drie ritten. Slapen deed je bij Boltini zoals het uitkwam. Overigens moet ik er wel bijvertellen, dat Boltini het eerste circus was waar wij een eigen slaapwagen hadden, ook al was dat een verbouwde autobus.

Het is een apart wereldje, het circus. Ik zeg eerlijk; de samenwerking tussen iedereen moet goed zijn anders red je het niet.

Zoals ik al zei, Boltini was het enige circus waar ik gewerkt heb met slaapplaatsen voor zijn orkestleden. Bij alle andere circussen kreeg je een vaste vergoeding voor het eten en slapen, verder bemoeide de Directie er zich niet mee, je moest het zelf maar uitzoeken.

Ik ben de exacte naam vergeten, maar een bepaalde dag in de week werd door ons

"ce Jourdag" genoemd of iets dergelijks. Het was de dag waarop de wekelijkse vergoeding voor eten en slapen werd uitbetaald. Het was een vast bedrag dat bij elk circus zo rond de 40 gulden lag. Hadden we geluk, dan kon je met dit bedrag rondkomen, soms hield je er nog een pakje sigaretten aan over. Een redelijk kosthuis vroeg in mijn tijd 2,50 tot 3 gulden per nacht, inclusief ontbijt. In sommige circussen (of anders wisten zij wel een adresje) kon je zo voor de prijs van rond 1,50 gulden redelijk eten.

Bij Boltini kreeg je een vast salaris waarvoor je aangenomen was, plus extra loon als je ook extra wou werken. Maar verder geen flauwe kul.

Dikwijls ontmoet ik nog van die oude knarren, met wie ik vroeger in het circus heb gewerkt. We praten er dan veel over.

Overigens, zou je wel ooit uitgepraat komen over het circus ?

THEODORUS VAN BOXTEL

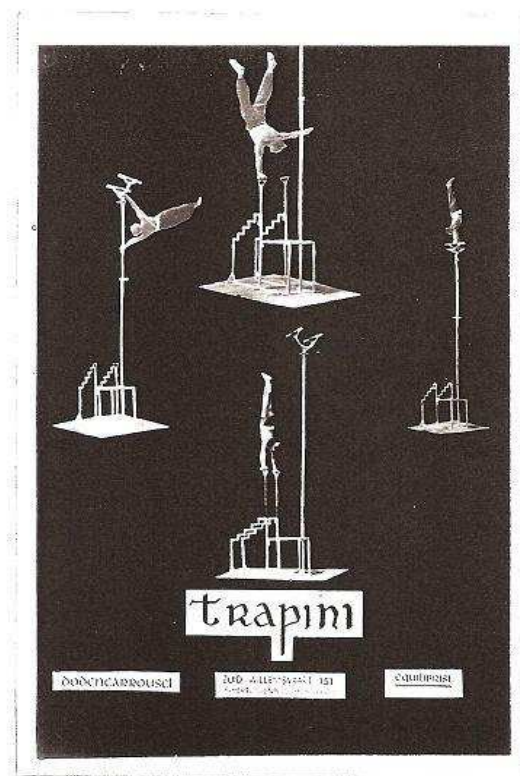
LEONARD JANSSEN

HENK GLOUDEMANS

Dat waren de Bosschenaren in het circusorkest van het Bossche circus Briantelli.

De act van de equilibrist "Trapini"

Circus Briantelli, seizoen 1947

CIRCUS KAVALJOS

Bernard van Leer (een zeer bekende en daarnaast ook een zeer rijke vatenfabrikant) was de eigenaar van dit semi-amateur circus, dat regelmatig optredens verzorgde. Zo is bekend het optreden in een liefdadigheidsvoorstelling in het Parijse circus Medrano.

Ook hier in Nederland trad het regelmatig op, in 's-Hertogenbosch was dat in 1939 met een programma dat bestond uit 40 paarden en 20 attracties.

Een samenvatting van persberichten:

Het circus biedt plaats aan 500 personen. De tent is zeer rijk ingericht en het interieur is zodanig, dat het door zijn lijn en kleur het oog streelt.

Het circus arriveerde vanuit Amsterdam met 6 grote dekschuiten welke afmeerden in de Zuid-Willemsvaart.

De grootste sensatie van dit circus is gelegen in het feit, dat Kavaljos zijn krachten recruteert uit de amateurs van de paardensportwereld. Ook uit onze stad zullen enige Hippische Artiesten actief in het programma optreden. Het programma zal bijzondere paardendressuur brengen, afgewisseld met enige andere attracties.

We noemen:

Hooge School

Vrijheidsdressuren w.o. 8 Lippezaners en Arabieren

Het Franse volbloed springpaard "La Divata"

Adolf van Os; oud dresseur van Circus Krone

Clowns; de 2 Barkley's

Een boeiend reknummer

Een dame met gedresseerde papegaaien

De twee Rammonds

etc. etc.

De muziek wordt verzorgd door een militaire kapel o.l.v. dhr. Kool.

Het comitee van uitvoering bestaat uit:

Jacq. de Gruyter, M. Mommersteeg, C. van Lanschot, Luitenant Storm de Grave, A. Smits, H. Rits jr.

Bij het 50-jarig bestaansfeest van het circusgebouw Carré aan de Amstel in 1938 werd er een programma samengesteld dat was ontstaan uit de samenwerking tussen Bernard van Leer en Jean Houcke, een telg uit een Frans circusgeslacht. In 1939 werkten beide ondernemingen

nogmaals samen in het brengen van een zeer goed circusprogramma.

Van Leer had nog een andere speciale band met onze stad, door zijn vriendschap met Jacques de Gruyter, de kleinzoon van de oprichter van "P. de Gruyter en Zn."

De genoemde Jacques de Gruyter bezat een manege aan de Westwal in onze stad met boxen waarin een aantal edele paarden stonden waaronder de Lippizaners Salvia en Troja en de Arabische hengst Shagya. De scepter hier zwaaide Otto Schumann (afkomstig uit een oud circusgeslacht) welke we in de 50-er jaren als Hogeschoolrijder nog tegenkomen bij het circus Jos Mullens tijdens hun optreden in 's-Hertogenbosch.

In het genoemde circus van Bernard van Leer (Kavaljos) gaf Jacques de Gruyter met zijn paardenvrienden Leo van Loon en Ab. Klebe demonstraties in het Hogeschoolrijden, waarbij het optreden van Otto Schumann met zijn poedels (die ook de Spaanse school konden springen) een vast onderdeel was.

Na het overlijden van Jacques de Gruyter in 1940 zijn mede door bemiddeling van de Bosschenaar Martin Vugts een aantal van zijn paarden verkocht aan circus Kavaljos. De hier genoemde Martin Vugts was in dienst van Van Leer als diens secretaris.

Door de inval van de Duitse troepen in Nederland in de meidagen van 1940 ontstond er een hachelijke situatie zowel voor het circus Kavaljos met zijn levende have, maar meer nog voor de van Joodse afkomst zijnde Bernard van Leer en zijn familie.

Martin Vugts heeft bij de vlucht van de familie Van Leer met het circus Kavaljos van het bezette Nederland naar Spanje in 1941 zijn aandeel daartoe bijgedragen. Hij begeleidde dit transport vanuit Nederland tot aan Biaritz en keerde toen terug naar Nederland.

Het hier bovenstaande verhaal is een eigen leven gaan leiden, waarbij de aantallen gevluchte Joodse landgenoten met dit transport soms zeer sterk overdreven zijn.

In werkelijkheid gaven de Duitsers toestemming tot het meenemen van:

15 mensen, onder wie 9 familieleden van Bernard van Leer
het circus Kavaljos
paarden, 19 stuks met toebehoren
2 auto's met aanhangwagens
sieraden ter waarde van fl. 25.000,--
3000 dollar contant
1 miljoen gulden in obligaties, aandelen en buitenlandse vorderingen.

Op welke basis deze onderhandelingen tussen Van Leer en de Duitse bezetters gevoerd zijn, is nooit beschreven.

De Jong in "Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog":

"voor bijna 2 miljoen gulden en 1,5 miljoen gulden aan de Joodse Raad, wist Van Leer zich in 1941 vrij te kopen en kreeg van de Duitsers toestemming om met zijn familie, zijn circus en een aantal kennissen naar Amerika te vertrekken".

In een toelichting elders over dit gegeven wordt nog melding gemaakt van het feit dat de rest van het vermogen van Bernard van Leer opging aan uitkeringen aan het ontslagen Joodse personeel, belasting, schulden en liquidatiekosten.

Het transport van circus Kavaljos en de reis van de familie Van Leer begint in Amsterdam op 23 juni 1941. Er staan dan op het Centraal Station 9 wagons gereed om alles te laden. Het konvooi staat onder leiding van een S.S.-officier, die voor deze begeleiding een bedrag van fl. 1000,- vraagt.

Nog diezelfde avond arriveren zij in Parijs om hier te overnachten. Wanneer de volgende dag het geheel zich weer in beweging zet gaan ze bij Irun de grens over. Hier beginnen de problemen want noch de betreffende personen, noch het circus Kavaljos mag Portugal in. Na veel telegrammen en door tussenkomst van zakenrelaties lukt het Van Leer om met zijn familie (maar zonder circus Kavaljos) naar Bilbao te vertrekken, waar hij op 3 juli passage krijgt op het schip "Marques de Comillas". Deze heeft als bestemming Cuba. Daar aangekomen lukt het hem door te reizen naar New York. De zorg voor de achtergelaten paarden liet hij over aan de eveneens daar achtergebleven familie Meijer.

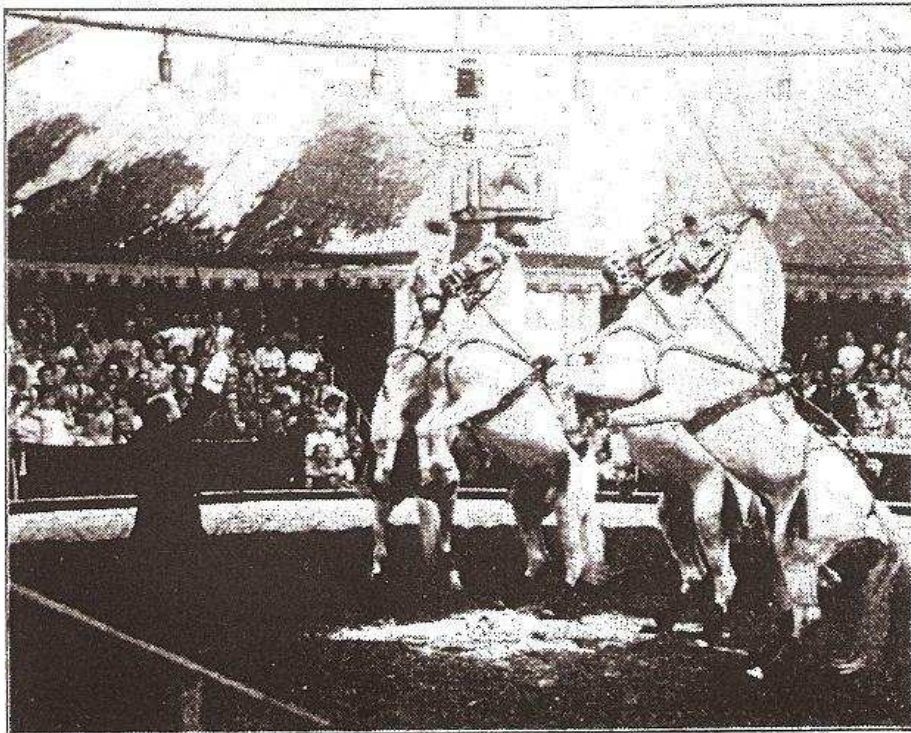
Rond half juli ontvangt deze familie een boodschap van Van Leer uit Amerika, dat hij voor hen een Cubaans toeristen-visa heeft weten te regelen op één voorwaarde:

"het is aan mij niet toegestaan om jullie visum te regelen tenzij jullie erin slagen dat mijn complete circus, inclusief de paarden en mijn persoonlijke bezittingen, op 4 augustus a.s. onder persoonlijk toezicht op de "Magellanes" aan boord is gegaan"

Op de avond van 4 augustus lukt het om de 19 paarden aan boord gehesen te krijgen van het genoemde schip.

Op 31 augustus daaropvolgend komt het transport in Cuba aan, waar Van Leer's broer Floris in Havana de paarden opwacht.

Opname van de Kavaljos-paarden tijdens het gastspel in 's-Hertogenbosch
28 juli - 4 augustus 1939

Een kiekje van wat er zoal te zien is in circus Kavaljos, dat hedenavond op het amusementssterrein van „Ideaal Wonen” in Den Bosch zijn eerste voorstelling geeft.

Dankzij de medewerking van mevrouw E. Vugts-Cleerdin kunnen wij aan het bovenstaande nog toevoegen het verhaal over haar man Martin Vugts en zijn belevenissen met o.m. circus Kavaljos.

Martin Vugts werd geboren in 's-Hertogenbosch en woonde in de Verwerstraat. Zijn liefde voor paarden begon al op zeer jonge leeftijd door zijn vriendschap met de jongens Scheeren. Hun vader was eigenaar van een manege in Vught. Het is waarschijnlijk daar dat Martin Vugts het paardrijden heeft geleerd, wellicht van vader Scheeren.

Bekend is dat hij al op jeugdige leeftijd werd gevraagd door dhr. Scheeren om groepen ruiters te begeleiden als deze tochten gingen maken door de bossen van Vught.

Daarnaast behoorde hij tot een groepje jongelui met ondermeer Jan, Willy en Harry Scheeren welke als ontspanning het voltige-rijden beoefenden. Toen hij bij het Van Leer-concern in dienst kwam als persoonlijk secretaris van de directeur, kreeg hij er spoedig nog een functie bij, welke met het verzorgen en presenteren van paarden te maken had. Bernard van Leer bezat een manege met een aantal paarden. De vele buitenlandse gasten welke hij ontving voor zakelijke besprekingen moesten ook buiten deze tijd aangenaam bezig worden gehouden. Het is dan juist Martin Vugts die, gebruik makend van zijn ervaringen welke hij opgedaan had in de Vughtse manege, de genodigde gasten een programma voorschotelt van Hoge School- en Dressuurrijden. Wellicht is dit het begin geweest (of de verdere ontwikkeling) van het circus Kavaljos.

Een naam overigens waarvan we de juiste herkomst nooit hebben kunnen achterhalen.

Het paardenbestand van het circus Kavaljos wordt in 1940 uitgebreid met een aantal paarden uit de manege van De Gruyter in 's-Hertogenbosch. Vugts had een tip gekregen dat er vijf paarden met de benodigde zadels te koop waren voor een bedrag van fl. 3000,--

Op eigen gelegenheid kocht hij dit aan voor uitbreiding van circus Kavaljos. Toen Bernard van Leer hoorde, dat hij op eigen houtje deze paarden-aankoop had verricht, was hij daar verre van content mee.

"Wat kost me dat wel niet ?", norste van Leer.

"Drieduizend gulden", antwoordde Vugts, *"als ze u dit bedrag niet waard zijn, dan hou ik ze zelf wel"*.

Maar Van Leer hapte onmiddelijk toe *"als ze jou dit bedrag waard zijn, dan zit het wel goed. Ik hou ze zelf"*.

De betreffende paarden van Jacques de Gruyter zijn later in 1941 met het transport van het circus via Spanje uiteindelijk in Amerika terecht gekomen.

Hoewel hij zelf niet betrokken is geweest bij het overleg tussen Van Leer en de Duitsers, heeft Martin Vugts een organiserende rol gespeeld bij dit transport. Zo charterde hij de benodigde spoorwegwagons voor het vervoer van personen als ook voor de paarden en de overige emballage. Ook de zorg voor de benodigde fourage viel onder zijn verantwoordelijkheid. Hoewel dit achteraf nooit met zekerheid te zeggen valt, is er wellicht een mogelijkheid geweest voor hem om met het transport mee te reizen naar Spanje c.q. Amerika. Weliswaar beschikte hij enerzijds niet over een geldig paspoort/visum voor Spanje; anderzijds keerde hij omwille van zijn ouders terug naar Nederland. Bij thuiskomst vonden zijn vader en moeder het onbegrijpelijk, waarom hij niet bij het transport

gebleven was om ook te vluchten, inplaats van terug te keren naar het ouderlijk huis in 's-Hertogenbosch.

De carrière van Martin Vugts om uiteindelijk manager te worden op één van de grote fabrieken van het concern van Leer was hiermee abrupt afgebroken. Toch zouden het juist zijn managerskwaliteiten zijn die hem in zijn verdere leven zeer goed van pas zouden komen; daarnaast was hij een geboren bemiddelaar tussen mensen en hun zakelijke belangen.

Na zijn periode bij Van Leer hield hij zich bezig met de koop/verkoop van huizen, regelde een aantal malen de verkoop van de Vughtse manege, etc.

Dan komt de periode "Briantelli".

Drie jaar lang was hij daar de manager, de man die ook de contacten onderhield met de gemeente-besturen voor de speelvergunningen, de pers te woord stond en zijn eigenlijke liefde voor paarden meermalen ten toon spreidde.

Na deze periode kreeg hij vooral vanwege zijn organisatie-vermogen nog verschillende opdrachten, zo noemen we onder andere: Maria Omgang te 's-Hertogenbosch, opening stadion 's-Hertogenbosch, afscheid Burgemeester Loeff, H. Hart Processie te Tilburg, organisatie van verschillende Concours Hippique, etc.

Vele jaren was hij ook redacteur van de St.Jansklokken, de voorloper van het Bisdomblad.

TABLEAU DE LA TROUPE

van hen die hun medewerking gaven aan deze uitgave:

Mevrouw Vugts-Cleerdin te Vught

Dhr. Fé van Meerwijk te St.Michielsgestel

Dhr. Hans van Andel te 's-Hertogenbosch

Dhr. Paul Kriele te 's-Hertogenbosch

Dhr. H.A. Linssen te Weert

Dhr. J.J. Best te Alkmaar

Dhr. G. Pigmans te 's-Hertogenbosch

Dhr. W. van Kasteren te 's-Hertogenbosch

Geraadpleegde boeken:

J.J. Best, *70 Jaar circus in Nederland*

Fr. van Dixhoorn, *Braaf, Bravour, Bravo*

150 Jaar Circus in 's-Hertogenbosch

Foto's

Katholieke Universiteit Brabant (Kavaljos)

Stadsarchief 's-Hertogenbosch (Witoni's)

Archief Dhr. Fé van Meerwijk